

Rituální nádoba z Polomených hor

Unikátní archeologický objev v pískovcovém převisu na Českolipsku

VLADIMÍR PEŠA

Poklidná krajina pískovcových skal a borových lesů v okolí Dubé na Českolipsku opět zažila něco nevidaného. Malé vesničky Lhotu a Dřevčice již podruhé zaplnilo několik archeologů a jejich spolupracovníků.

Prvním překvapivým zjištěním bylo, že nejsme první, kdo ve zdejší kraji pátral po pravěkých památkách. Již ve třicátých letech v okolí Lhoty pan řídící Laufka vykopával čtyři mezolitická a neolitická sídliště, jak lakonicky poznamenaly tehdejší deníky. Kde však kopal a jaké jsou osudy jeho nálezů, to jsou otázky, na které se obtížně hledá odpověď. A přece jsme zachytili jeho stopu...

Návrat do neolitu

Na okraji Lhoty je nevýrazný skalnatý pahorek, dnes zalesněný, nazývaný Stará skála (Altersteine), na němž se v minulém století povrchově dobývaly pískovcové stavební kameny, jak dodnes dokládají povrchové lomy a střepy nádob s vnitřní glazurou. Na úpatí nevysokých skal nalezneme nízký tmavý převis, který však v pravěku umožňoval pohodlný pohyb člověka. O tom, že pravěkého člověka skutečně zaujal, svědčily také první archeologické nálezy. Záhy po zahájení výzkumu bylo zřejmé, že převis nezaujal pouze pravěkého člověka a o několik tisíc let později archeology, ale zalíbil se také zdejšímu panu řídícímu, který ho kolem roku 1930 téměř celý prokopával. Jak už to u takových starých amatérských výzkumů bývá, zůstalo mnoho nálezů přehlédnuto. Stará skála poskytla několik set předmětů včetně mezolitického kostěného šídla a keramických zlomků nádob, zdobených vypíchaným ornamentem. To hlavní však v písku na své odhalení teprve čekalo.

Výzkum Staré skály se chýlil ke konci a dokončovalo se odkrývání posledního vytyčeného sektoru již za hranicí prostoru chráněného převisem. Dlouho se žádné nálezy neobjevovaly, ale okolnost, že pracujeme v původním, Laufkou nenarušeném terénu, vyžadovala zahloubit se až na skalní podloží, abychom získali alespoň základní představu o sledu zdejšího souvrství. Náhle nastala nečekaná změna. Žlutý písek se změnil na tmavě hnědý a objevily se střepy dna jakési nádoby. Ne, nebylo to jenom dno. Byla to celá nádobka obrácená dnem vzhůru, ale rozbitá na několik kusů (viz snímky na s. 602). Již první pohled na její střepy prozradil, že jde o mimořádný nález. Nádobka byla vyrobena v ruce pečlivým hnětením z plavené jílovité hlíny, důkladně vyleštěna, a poté vypálena do světle hnědého po-

vrchového odstínu. Ještě před vyleštěním pravěky hrnčíř na stěnách vytvaroval dva hrotité výčnělky, čímž nádoba získala loďkovitý tvar, a pod ústí přilepil dvě zdánlivě asymetrická ouška. Vnější stěny nádoby pokryl složitým abstraktním geometrizujícím ornamentem, vypíchaným speciálním kostěným nástrojem s dvojhrotem. V místě předpokládaného třetího ouška byl ústřední motiv celé výzdoby – bezhlavá postava oranta, člověka s prosebně zdviženými rukama, vzývajícího božstva a očekávajícího jejich přízeň i podporu v těžkém každodenním životě. Svým stářím bezmála 7000 let patří nález k nejstaršímu zemědělskému osídlení českolipské krajiny neolitickým lidem kultury s vypíchanou keramikou a je pravděpodobně nejstarší zachovalou nádobou nalezenou na severu Čech. Její význam je však mnohem větší. Kombinace bezhlavého prosebníka, ouška a mimořádně bohaté abstraktní výzdoby řadí nádobu k významným nálezům vypíchané keramiky ve střední Evropě. To by tedy pan řídící Laufka koukal, že ho dělilo pouhých 30 centimetrů od tak mimořádného předmětu!

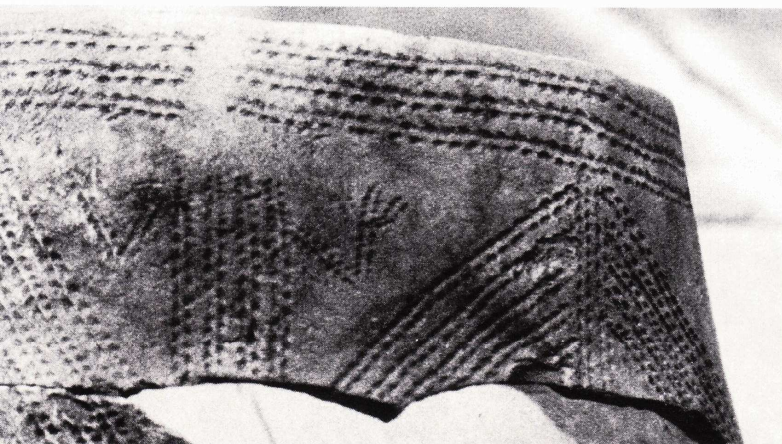
Osamocený nález však přirozeně vyvolává řadu otázek. Jaký měla nádoba účel? Proč se ocitla pod osamělým skalním převisem? Odkud ji pravěcí lidé přinesli a kdo byli? Byla vůbec vyrobena v této krajině, anebo se sem dostala jako vzácný import zdaleka?

Přítomnost krásné zdobené – a ve své době určitě mimořádně ceněné – nádobky pod osamělým převisem Staré skály snad umíme vysvětlit. Rituální nádoba, přímo zobrazující vzývajícího prosebníka, jistě obsahovala nějakou obětinu, která si měla naklonit zdejší zneprátené božstvo. Mohla být původně postavena volně na zemi nebo na skalní rímse. Přitom proběhl nezbytný rituální obřad, s nímž mohou souviset některé další nalezené rozbité předměty. Poté obřadníci, posilnění vírou v úspěšnost rituálu, převis opustili. Až potud se zdá být rekonstrukce události pravděpodobná, dál však stopy dějů mizí. Nádobka spatřila znovu světlo světa až po několika tisíciletích, 14. července 1998 kolem 11. hodiny dopoledne.

Pohřeb pod převisem

Překvapení skrýval také nenápadný převis nedaleko Černé louže u Dřevčic. Nálezově byl velmi chudý jak na pravěké střepy, tak na kamenné nástroje. To ostatně nepřekvapuje – vždyť se pod něj ukryjí stěží tři lidé. V úrovni horizontu rozptýlených pravěkých, zatím blíže nedatovaných keramických zlomků se náhle objevil pozoruhodný nález. Uprostřed pod převisem ležela kompletní kostra malého zvířete, velikostí připomínající psa. Podle ní byl dočasně pojmenován převis Psí, a to až do příchodu zoologa Ivana Horáčka, který nález uvedl na pravou míru. Jde o malého srnce, asi tak dvouměsíčního. Skutečnost, že kostra nebyla rozvlečena lesní zvěří (naopak kosti pevně setrvaly v někdejších kloubních spojích), svědčí o úmyslném zahrabání zvířete. Neobvyklá poloha nálezu i způsob uložení zvířete dovoluje hovořit o záměrném pohřbu, přestože nebyly patrné stopy po hrobovém vkopu. Otázkou zatím zůstává stáří pohřbu, a tedy jeho případná souvislost s pravěkým využíváním lokality. S netrpělivostí proto očekáváme výsledky radiokarbonového datování. □

Mgr. Vladimír Peša (*1972) vystudoval Filozofickou fakultu UK, obory etnologie a archeologie. V Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě pracuje jako archeolog, zabývá se krajinou archeologií a speleoantropologií.

Rituální nádoba nalezená v červenci 1998 při studentském archeologickém kurzu ve Lhotě u Dubé. Zhotovena je z hlíny, která se výrazně liší od ostatních pozůstatků hrnčířské produkce nalezených v této oblasti. Nádobu vykopal R. Malát, student reálného gymnázia „Přírodní škola“ v Praze 8 – Dolních Chabrech.

Na výzkumu se podílejí odborníci z Archeologického ústavu AV ČR v Brně (pracoviště v Dolních Věstonicích), z Okresního vlastivědného muzea v České Lípě a z Geologického ústavu AV ČR v Praze.

Detail téže nádoby s bezhlavou postavou vzývajícího prosebníka (oranta) krátce po nalezení.

K článku V. Peši na s. 638, snímky © Hana Rysová